

Naujos disertacijos

STUDIJA APIE KANTIŠKĄJĄ TEISINGUMO SAMPRATĄ

2000 metų birželio 1 d. viešame doktorantūros komiteto posėdyje Lietuvos filosofijos ir sociologijos institute Nerija Putinaitė apgynė disertaciją tema „Teisingumo problema Immanuelio Kanto filosofijoje“. Darbo vadovas – prof. habil. dr. Romanas Plečkaitis, oponentai – prof. habil. dr. Antanas Andrijauskas ir doc. dr. Česlovas Kalenda.

Disertacijos objektas – teisingumo samprata Kanto (praktinėje) filosofijoje. Lietuviškasis *teisingumo* terminas suprantamas kaip vokiškojo *Gerechtigkeit*, vartojamo Kanto raštuose, atitikmuo. Tyrimo objektas yra ne tik teisingumo (*Gerechtigkeit*) sąvoka ir jai kalbiškai artimos sąvokos. Teisingumo problema susijusi su Kanto filosofijoje skleidžiamomis moralės, teisės, religijos temomis. Kanto *teisės, moralės, religijos, pažinimo* teorijos, *politikos* filosofijos problematika tiriama siekiant atskleisti teisingumo problemos ribas ir skirtingus jos sprendimo būdus.

Darbe teigiama, kad šiuolaikinėje filosofijoje aptariant teisingumo problemą neretai grįžtama prie Kanto filosofijos. Kantas manomas esąs etika grįstos teisingumo teorijos pirmtakas, pabrėžiamas jo indėlis į šiuolaikinius teisingumo problemos tyrimus. Kita vertus, stokojama teisingumo sampratos Kanto filosofijoje tyrimų. Darbo tikslas ir yra tirti šią teisingumo sampratą, kad galima būtų tiksliai atsakyti į klausimą ne tik apie Kanto teorijos įtaką šiuolaikinių teisingumo problemų sprendimui, bet ir apie Kan-

to teisingumo sampratos ribas bei vietą šiuolaikinių teisingumo teorijų kontekste.

Darba sudaro įvadas, trys dalys, išvados. Pirmoje dalyje („Teisingumo problemos Kanto filosofijoje tyrinėjimų apžvalga“) atliekama O. Höffe's, W. Kerstingo, A. Roseno, S. Shell, Ch. Korsgaard ir R. Brandto teisingumo problemos filosofijoje tyrimų analizė: Höffe kantiškai aptaria šiuolaikinių politinių teisingumą; Kerstingas teisingumą atskleidžia esant tarp proto ir pozityviosios teisės; Rosenas kalba apie teisingumą kaip pilietinės laisvės garantiją; Shell aptaria teisingumą kaip kosminį principą; Korsgaard atskleidžia dvilybę, procedūrinę ir substantyviją, teisingumo sampratą; Brandtas aptaria teisingumą kaip teisingumą. Nubrėžiamos šiuolaikinės šios problemos tyrimų strategijos.

Antroje dalyje („Kantiškojo teisingumo etiniai ir teisiniai pavidalai“) tiriamos etinės ir teisinės teisingumo sampratos Kanto filosofijoje apibrėžtys. Analizuojama etinė teisingumo samprata tiriant Kanto mėginimus teisingumą apibrėžti etiškai, kaip dorybę, imperatyvą, absoliučią vertę, o etinius teisingumo pavidalus – kaip pilietinę būklę, visuotinę valią, žmonių teismą ir išorinius įstatymus. Teisinė teisingumo samprata atskleidžiama tiriant teisinę valstybę ir teisingumo principus – viešumą ir lygybę, taip pat teisingumo aplinką – tvarką, prievartą, nuosavybę. Teisinę ir etinę teisingumo sampratą papildoma teisingumo teleologijos tyrimas: „teisingumo trūkumo“ analizė, dieviškojo teisingumo

samprata grindžiama moralės teleologija; amžinosios taikos idealo bei kritinio politinio viešumo samprata grindžiama teisės teleologija. Atskleidžiamos ir teisinės bei etinės teisingumo ribos: tiesos sakymo ir neteisingo priešo paradoksai, jausminės teisingumo ribos, žmogaus laimės galimybė, kultūrinės teisingumo ribos.

Trečioje dalyje („Teisingumo sampratos Kanto filosofijoje vertinimas“) apibendrinamos teisingumo Kanto filosofijoje tyrimo išdavos: teisingumo pagrindas yra visuotinumas; išoriškai pasireiškiantis teisingumas yra teisiškumas; teleologinės teisingumo apibrėžtys išplečia teisingumo visuotinumą. Aptariamasis kantiškojo teisingumo teorinės prielaidos: teisingumas yra būtinas dėl žmogaus blogojo įgyčio; teisingumą įgalina individuali praktinė sprendimo galia. Remiantis antrojoje dalyje atlikta analize, nurodomos iki šiol atliktų teisingumo problemos Kanto filosofijoje tyrimų ribos.

Išvados teigiama, kad rekonstruojant teisingumo sampratą Kanto filosofijoje, išryškėja jos daugialypiškumas, neleidžiantis apie teisingumą kalbėti tik kaip apie etikos, teisės, teologijos ar politinės teleologijos dalyką bei tarti, jog Kanto filosofijoje galima aptikti sistemiską teisingumo pavidalą. Nelengva nustatyti ne tik etiškumo-teisiškumo santykį teisingumo sampratoje, bet ir teleologijos bei teisinių teisingumo apibrėžčių santykį. Etinės teisingumo apibrėžtys parodo, jog pagrindinis teisingumo kriterijus – ne individualumas, atskira valia, o visuotinumas.

Šiuolaikinių Kanto teisingumo sampratos aptarimų kontekste tyrimas iškelia naujų Kanto praktinės filosofijos tyrimų kryptis, kurių svarbiausia yra atskleista galimybė teisingumą aptarti ne tik kaip grįstą etiškai-visuotinai, bet ir etiškai-individualiai. Parodoma, jog atskiras teisingumo apibrėžtis vienija, nepaisant Kanto pa-

brėžiamo visuotinumo, praktinės sprendimo galios samprata, būtinybė atrasti pusiausvyrą tarp individualumo ir visuotinumo, pasaulio tvarkos mechaniskumo ir veikimo spontaniškos paskatos. Kanto praktinei filosofijai būdinga idėja, kad individuali praktinė sprendimo galia vienintelė gali atrasti ryšį tarp teisingumo idealo ir realybės, individualių ir visuotinių interesų, išsoriinių ir vidinių veikimo paskatų.

Abu oponentai pažymėjo tiriamos problemos aktualumą bei tyrimo rezultatų svarbą. Prof. A. Andrijauskas nurodė, kad vertingiausias jo oponuojamosios bruožas – rimtas dalykiškumas. Disertacijos temos pasirinkimas, struktūra ir pagrindinių problemų spektro išskyrimas liudija autorės užmojų tikslingumą ir susitelkimą į pozityvią teisingumo problemos Kanto filosofijoje analizę. Jis teigė, jog skaitant disertacijos tekstą, į akis krinta ramus dėstymo stilius, potraukis į nešališką pozityvią objektyvistinę analizę. Kita vertus, truputėlį stingą asmeniškumo, subjektyvumo, ypač sprendžiant tokias etines problemas, kur tas aspektas labai svarbus.

Dr. Č. Kalenda teigė, kad teisingumas buvo ir yra labai svarbi etikos, teisės, politinio gyvenimo problema, pas mus ji labai mažai tyrinėta. Ginamas darbas apie vieno iš didžiausių filosofijos ir etikos autoritetų I. Kanto požiūrį į šią kategoriją bei problemą, be abejonės, yra ir teoriškai, ir praktiškai aktualus bei reikalingas, o disertantės mąstymui nestinga nei skvarbaus analitinio žvilgsnio, nei sugebėjimų daryti pagrįstus apibendrinimus bei išvadas. Oponentas teigė, kad disertacija, teoriškai analizuojanti teisingumo problemą Kanto filosofijoje, padeda giliau suprasti pribrendusius humanistinius nūdienos poreikius ir yra verta, kad jos pagrindu būtų parengta ir išleista knyga.

Rūta Marija Vabalaitė